

kierownictwo Komisji na drugą połowę sierpnia 2013 roku. Ostatnim punktem posiedzenia, w którym brało udział około 35 osób, były wolne wnioski. Spotkanie rozpoczęło zgodnie z planem o godzinie 12.00. Zrealizowanie w /w programu posiedzenia zajęło około 3 godzin. Formalnie zatem jesienne spotkanie Komisji zamknął jej przewodniczący, prof. dr hab. Maciej Salamon (Kraków, UJ), tuż po godzinie 15.00. KUL reprezentowali w Poznaniu: dr D. Próchniak z Katedry Historii Sztuki Starożytnej i Wczesnochrześcijańskiej oraz piszący te słowa jako kierownik Katedry Historii Bizancjum.

Wiosenne posiedzenie Komisji odbyło się w sobotę, 25 V 2013 r., w Warszawie (sala konferencyjna *Artes Liberales* Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Nowy Świat 69, klatka schodowa B, IV piętro). Spotkanie rozpoczęło się punktualnie o godzinie 11.30, zakończyło przed godziną 16.00. Wzięło w nim udział 31 osób, wśród których było 25-ciu członków Komisji Bizantynologicznej PTH (Komisja ta składa się na dzień dzisiejszy, zgodnie z przedstawioną na posiedzeniu listą, z 67 osób) i 6-ciu zaproszonych gości. Środowisko lubelskie reprezentowało grupa złożona z 5-ciu badaczy: dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL (historia), dr Ewa Osek (filologia klasyczna), dr Daniel Próchniak (historia sztuki), dr Małgorzata Siwicka (filologia klasyczna) i ks. dr hab. Piotr Szczur, prof. KUL (patrologia i historia Kościoła w starożytności). Wszystkie osoby reprezentujące Lublin są członkami Komisji Bizantynologicznej PTH. Program posiedzenia wiosennego obejmował trzy punkty: 1) referaty naukowe, 2) sprawy organizacyjne, 3) wolne wnioski. Spotkanie rozpoczęło od serii prelekcji naukowych. Pierwszą z nich wygłosił dr hab. Paweł Janiszewski (Warszawa, UW) na temat: *Panthera – ojciec Jezusa. Geneza idei, antyczne przekazy, późnoantyczne i bizantyńskie polemiki*. Drugie wystąpienia przygotował dr hab. Jarosław Dudek, prof. UZ (Zielona Góra, UZ). Autor zarysował kwestię *Zachodnie Bałkany w VII-XIV w. – utracone i odzyskane dla Bizancjum*. Trzeci wykład, a właściwie komunikat, był dziełem dr. Piotra Łukasza Grotowskiego (Kraków, UPJPII) i dotyczył *Wieści ze stolicy – kilka obserwacji na temat zmian w stanie zachowania bizantyńskich zabytków Konstantynopola*. W drugiej części posiedzenia Komisji mgr Agnieszka Piórecka (Kraków, UJ) poinformowała zebranych o stanie przygotowań do sierpniowej (14-28 VIII 2013) wyprawy na Bałkany (Albania, Czarnogóra, Macedonia, Serbia), której organizatorem jest w /w Komisja. W ramach tychże spraw organizacyjnych prof. dr hab. Maciej Salamon, przewodniczący KB PTH, przedstawił i omówił jej *Regulamin*. Przyjęcie tego regulaminu zamknęło etap konstituowania się Komisji Bizantynologicznej w ramach Polskiego Towarzystwa Historycznego. Posiedzenie zakończono wolnymi wioskami. Majowe spotkanie było drugim i ostatnim zebraniem Komisji Bizantynologicznej PTH, jakie odbyło się w roku akademickim 2012/2013.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

5. MAŁE SYMPOZJUM PATRYSTYCZNE (Łomża – Pieniężno – Elk, 7-9 III 2013)

Z inicjatywy Katedry Patrologii Łacińskiej Instytutu Historii Kościoła i Patrologii KUL w trzech seminariach duchownych: Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży, Misyjnym Seminarium Księży Werbistów w Pieniężnie oraz Wyższym Seminarium Duchownym w Elku, w dniach 7-9 marca 2013 r. odbył się cykl

wykładów pod wspólnym tytułem *Male Sympozum Patrystyczne*. Wpisujące się w obchody Roku Wiary spotkanie o charakterze sympozjum środowiskowego miało na celu propagowanie myśli wczesnochrześcijańskiej, ze szczególnym uwzględnieniem poglądów na temat wiary u myślicieli starożytnych. Wśród siedmiu prelegentów znaleźli się doktoranci Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, którzy wygłosili referaty tematycznie związane z Rokiem Wiary.

Cykl wykładów rozpoczął ks. prof. dr hab. Jerzy Pałucki – kierownik Katedry Patrologii Łacińskiej i jednocześnie dyrektor Instytutu Historii Kościoła i Patrologii w KUL. W swoim wprowadzeniu w tematykę wykładów nawiązał do sytuacji współczesnego człowieka, który zmuszony jest do ciągłego poszukiwania swojego życiowego celu, i który – często w sposób świadomy – pomija istnienie Boga jako kresu wszelkich poszukiwań egzystencjalnych. Przypomnił również, iż to właśnie słuchacze seminariów duchownych – przyszli kapłani i duszpasterze – winni naśladować chrześcijan z pierwszych wieków Kościoła, którzy stanowczością i gorliwością swojej wiary zachycają do dzisiaj. Jednocześnie życzył wszystkim słuchaczom, aby z lektury pism wczesnochrześcijańskich czerpali wskazówki dla swojego rozwoju duchowego, umacniającego zarówno ich wiarę, jak i dającego wskazania duszpasterskie na przyszłość.

Jako pierwszy głos zabrał Józef Trzebuniak SVD, który w swoim referacie „*Sen Scypiona*” z VI księgi „*De republica*” Marka Tulliusza Cyncerona w kontekście ówczesnych wierzeń greckich i rzymskich przedstawił sposób, w jaki formowała się religijność współczesnych Cynceronowi obywateli starożytnego Rzymu. Omówiony został sposób organizacji kultu i ogłaszania dni świątecznych przez kapłana-pontyfika, działalność rzymskich flaminów, a także ukazany został wpływ pitagoreizmu, orfizmu i racjonalizmu grecko-orientalnego na kształt wierzeń. Prelegent przedstawił także krytyczne spojrzenie Cyncerona na kult i pobożność starożytnych Greków i Rzymian.

Drugi prelegent – Marcin E. Ogar OFM – w swoim wystąpieniu *Znaczenie herezji w procesie kształtowania się ortodoksyjnych Wyznań Wiary* przybliżył słuchaczom pojęcie i podział herezji. Omówione zostały zarówno herezje o podłożu gnostyckim (m.in. walentynianizm, bazyliidianizm, manicheizm), trynitarnym (herezje subordynacjanistyczne), jak również godzące w bóstwo Jezusa Chrystusa (nestorianizm, apolinaryzm) i jedność trzech Osób Boskich (monarchianizm, modalizm, adopcjanizm). Przypomnił jednocześnie, iż nie wszystkie herezje pierwszych wieków decydowały o rozłamach dokonujących się w Kościele. Niektóre były wręcz „konieczne”, by zmobilizować ortodoksyjnych wyznawców Chrystusa do sformułowania precyzyjniejszych pojęć, by pobudzić refleksję teologiczną, która pogłębiła rozumienie Objawienia Bożego, by w końcu doprowadzić do powstania Nauczycielskiego Urzędu Kościoła i podkreślenia prymatu biskupa Rzymu. Kluczem, którym posługiwał się prelegent w omawianiu poszczególnych herezji i ich wpływu na doktrynę chrześcijańską, było znaczenie i zasięg danej herezji i jej wpływ na rozłamy w Kościele.

Kolejny prelegent – ks. Marcin Sobiech – podjął temat *Rola synodów w precyzowaniu prawdy wiary zawartych w Symbolach*. We wstępie swojego wykładu doprecyzował znaczenie terminów synod, sobór i symbol wiary. Następnie omówił genezę *Symbolu*, przywołując zarówno przekazy zawarte w Piśmie Świętym, jak i legendę, według której w dniu Pięćdziesiątnicy każdy z Apostołów sformułował jeden wers wyznania wiary, które połączone utworzyły tzw. *Symbol Apostolski*. W historycznym nawiązaniu prelegent przedstawił znaczenie synodów powszechnych i ich wkład

w formułowanie ostatecznego *Credo*. Nie pominął zarówno historii synodu z 245 r., na którym potępiono monarchianizm Noetosa i stworzono pierwsze synodalne wyznanie wiary, jak również Soboru Nicejskiego z 325 r. oraz Konstantynopolitańskiego z 381 r. i historii powstania do dziś odmawianego wyznania wiary. Zachęcił jednocześnie słuchaczy do źródłowego studiowania dokumentów soborów powszechnych, z których wypływają dogmaty chrześcijańskie.

Kolejny referat poświęcony był twórczości św. Jana Chryzostoma. Prelegent – ks. Lesław Łesyk – w wystąpieniu zatytułowanym *Nauka św. Jana Chryzostoma na temat wiary na podstawie 50. „Homilii na Ewangelię według św. Mateusza” (Mt 14, 23-36) i jej duszpasterski charakter* starał się ukazać wiarę jako fundament ludzkiego życia i rzeczywistość dynamiczną, wymagającą nieustannej refleksji, z perspektywy duszpasterskiej. W kontekście historii z Ewangelią św. Mateusza (Mt 14, 23-36) podzielił swoje wystąpienie na kilka części, w których przestawił zarówno myśl Jana Złotoustego o wierze Piotra, którą – według autora homilii – determinuje miłość, jaką darzył Chrystusa, jak również wiarę miejscowej ludności i słuchaczy jego nauk. Referent podkreślił jednocześnie, iż wszelkie uwagi, jakie na temat wiary zapisał w swojej homilii Jan Chryzostom, skierowane były do wszystkich słuchających jego kazania. Miały więc charakter typowo parenetyczny, ale równocześnie interpretujący postępowanie Chrystusa względem Apostołów, słuchaczy i miejscowej ludności. Chryzostom starał się bowiem ukazać – co zostało przedstawione w referacie – iż w wędrówce ku pełni wiary nie jesteśmy sami, a pomocą ma dla nas być świadomość, że to sam Chrystus pomaga człowiekowi osiągnąć jej pełnię, uzdalnia go do podejmowania próby jej rozwoju.

W wypowiedzi zatytułowanej *Wiara celebrowana w liturgii* prelegent – ks. Paweł Nocko – ukazał, iż od początku istnienia Kościoła wiara i jej wyznawanie związane było z liturgią, która dzisiaj stanowi źródło najstarszych świadectw głównych treści symbolu wiary. Autor omówił przygotowanie do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej przywołując wypowiedzi św. Augustyna, św. Ambrożego czy św. Hipolita odnoszące się do liturgii katechumenalnej. W swoim referacie stwierdził, iż teologia patrystyczna określa liturgię jako *locus theologicus*, stanowiąc wyraz Tradycji, w której jest zakorzeniona. Apelował także, by korzystając z liturgicznego doświadczenia wiary pierwotnego Kościoła, dostrzec w liturgii moc ewangelizacji, jaką bez wątpienia posiada.

Ostatnie przemówienie poświęcone było nauczaniu Ojców Kościoła na temat sztuki. Autor, ks. Michał Krawczyk, w referacie *Znaczenie sztuki w przekazie wiary w nauczaniu wybranych pisarzy wczesnochrześcijańskich* wyodrębnił trzy podstawowe okresy, w których sztuka chrześcijańska oddziaływała na myśl Ojców Kościoła. Pierwszy z nich (od I do poł. IV w.) odznaczał się całkowitym zakazem tworzenia jakichkolwiek wizerunków. Prelegent ukazał poglądy m.in. Arystydesa, Tacjana Syryjczyka, Tertuliana, Klemensa Aleksandryjskiego i Orygenesa krytykujące tworzenie wizerunków przez pogan, ale także negocjujące pierwsze przejawy sztuki przedstawieniowej czynionej przez chrześcijan. W drugim okresie (od ok. 2. poł. IV do VI w.) ks. Krawczyk omówił myśli Euzebiusza z Cezarei, Cezarego z Arles, Ojców Kapadockich, Hypatiusza z Efezu i Paulina z Noli. Jak podkreślił okres ten odznaczał się dopuszczeniem sztuki chrześcijańskiej w jej służebnej roli, jako narzędzia przekazywania prawd wiary, szczególnie wśród osób niewykształconych. Trzeci zaś okres (od VII do VIII w.), według prelegenta, charakteryzuje się tym, iż obraz w swojej

funkcji zostaje zrównany ze słowem. Za sprawą Grzegorza Wielkiego na Zachodzie i Jana Damasceńskiego na Wschodzie dokonano się, według prelegenta, sprecyzowanie patrzenia Kościoła na sztukę i nadania jej właściwej rangi. Przemawiający omówił również znaczenie II Soboru Nicejskiego, który stanowił zwieńczenie kilkusetletniej dyskusji o roli obrazów w chrześcijaństwie.

Małgorzata Pyzik-Turska – Lublin, KUL

6. POGANIE I CHRZEŚCIJANIE W PÓŹNYM CESARSTWIE RZYMSKIM (Budapeszt-Pécs, 7-10 III 2013)

W dniach od 7 do 10 III 2013 r. odbyło się międzynarodowe sympozjum na temat: *Poganie i chrześcijanie w późnym Cesarstwie Rzymskim (Pagans and Christians in the Late Roman Empire)*. Sympozjum zostało zorganizowane na uczelni o nazwie Środkowoeuropejski Uniwersytet w Budapeszcie (*Central European University in Budapest*). Główną organizatorką była prof. Marianne Saghy. Dwa pierwsze dni sympozjum odbywały się w budynku uniwersyteckim w Budapeszcie (*Nador utca 9*).

Na uwagę zasługuje to, iż podjęto temat dotyczący religii na uczelni, która ma charakter wybitnie świecki; wykładana jest tam filozofia, nauki społeczne, różne dziedziny ekonomii, prawo, zagadnienia dotyczące polityki i administracji, historia, literatura. Wykłady odbywają się w języku angielskim. Uczelnia współpracuje z ośrodkami naukowymi w USA. Przybili prelegenci z 18 krajów, głównie z Europy, kilku z Ameryki. Wygłoszono 44 prelekcje; wszystkie w języku angielskim. Zasadniczo nie było rozróżnienia na referaty i komunikaty. Każdy z prelegentów miał 30 minut: 20 minut na przedstawienie tematu i 10 minut na dyskusję. Ta zasada była ściśle przestrzegana. Były wszakże dwa wykłady, które trwały godzinę i nie było po nich dyskusji; wygłosili je prof. Alan Cameron z USA na temat: *Czy poganie obawiali się wyrażać swe opinie? (w czasach, gdy panowali cesarze chrześcijańscy)*. Zdaniem prelegenta poganie mogli wyrażać swe opinie. Drugi wykład tego rodzaju przedstawił prof. Hartwin Brandt z Niemiec na temat: *Konstantyn i Rzym – pomiędzy poganami a chrześcijanami?*. Prelegent ukazał w oparciu o liczne dokumenty wahania cesarza Konstantyna; był on życzliwie nastawiony do chrześcijan, ale nie mógł zupełnie zerwać z pogaństwem w dziedzinie administracji państwowej, na przykład na monetach wybijano ciągle symbole pogańskie; cesarz zatrzymał tytuł *potifex maximus*, ale ofiar nie składał, chociaż to wiązało się z tym tytułem. Prelegenci referowali wybrane przez siebie zagadnienia w oparciu o teksty starożytne, pisma Ojców Kościoła, autorów pogańskich, zapisy w kodeksach prawnych, listy, napisy nagrobkowe i inne dokumenty.

W zasadzie wszystkie wystąpienia oscylowały wokół powszechnego zjawiska w starożytności, jakim była chrystianizacja kultury antycznej i życia społecznego. Ukazywano, jak pojawiały się chrześcijańskie obyczaje wśród ludzi, jak elementy pogańskie na budynkach lub nagrobkach nabierały stopniowo charakteru chrześcijańskiego; początkowo były one mniej wyraźne, jakby ukryte, dlatego można je było rozumieć tak w pogańskim, jak i w chrześcijańskim znaczeniu, potem stawały się coraz bardziej wyraźne, a elementy typowo pogańskie były zastępowane przez elementy chrześcijańskie. Niektórzy zwracali uwagę na pokojowe współistnienie pogan i chrześcijan w poszczególnych miastach, czego wyrazem były wspólne cmentarze. Zwracano uwagę na pozytywny stosunek chrześcijan do kultury antycznej. Tego wła-